4
Pracovní listy

4.3 Rasa a rasismus

4.3.2
Úrovně rasismu

Přečtěte si samostatně následující text a podtrhněte klíčové poznatky a informace, které pro vás byly nové.

Rasismus můžeme chápat jako systém nadvlády jedné skupiny nad druhou, k jehož ospravedlnění jsou používány argumenty o nepřekonatelné nerovnosti mezi oběma skupinami. V souvislosti s evropským kolonialismem převážil rasismus, který považuje bílou „rasu" za nadřazenou jiným „rasám", což jí umožňuje čerpat různé výhody na úkor těch podřízených. Evropská koncepce „rasy" typicky odkazuje k vybraným tělesným rysům, jako je barva kůže, typ vlasů nebo nosu, které se promítají do kultury dotyčných skupin. Mezi tělem a jednáním byl z hlediska rasismu vždy úzký vztah. Jak kdo vypadá bylo využíváno k vysvětlování a předvídání jeho chování.

Toto biologické, ačkoliv vždy s kulturou svázané, pojetí zastírá skutečnost, že „rasa" není přirozenou danností, ale lidským výtvorem. To lze doložit například tím, že nikdy nedošlo ke shodě nad konkrétním počtem údajně existujících „rasových" skupin. Různí lidé se v různém čase a na různých místech snažili dokázat existenci tří až padesáti různých „ras". Některé skupiny považované za nebílé se bílými staly (Irové, Italové či Slované v USA), nebo naopak byly z bílé kategorie vyloučeny (Židé za nacistického Německa). Klasifikace různých lidských skupin nikdy nebyla prvořadým smyslem vynalezení kategorie „rasy". Jejím účelem bylo vytvoření nerovného mocenského vztahu mezi nimi. Lidé jsou „rasizováni" do skupin, a na tomto základě jsou rozděleny jejich pozice ve společenské hierarchii. Barva kůže neodkazuje ani tak k vlastnímu vzhledu některých lidí (kdo z nás je opravdu bílý jako bílá stěna?), jako spíše k metafoře mocenského postavení.

Pro lepší pochopení toho, jak rasistický systém funguje, je vhodné rozlišit tři úrovně:

① **Individuální rasismus** odpovídá patrně nejrozšířenějšímu chápání rasismu. Jedná se o diskriminační jednání, které vyplývá z předsudků, tj. negativního postoje vůči lidem na základě jejich členství v určité společenské skupině, o které má nositel tohoto postoje zkreslené a zavádějící informace. O takových informacích hovoříme jako o stereotypech. Předsudky a stereotypy mohou být výsledkem osobní zkušenosti s určitými lidmi, která byla nesprávně zobecněna na celou skupinu. Většinou však takové zkušenosti předchází; předsudky a stereotypy si osvojujeme v rámci běžné socializace, přejímáme je od rodičů, přátel, z médií atd., a to často neuvědomovaně. Interpersonální rasismus se může projevovat různými způsoby, od násilného jednání (fyzické a slovní útoky, zesměšňování) a odmítnutí poskytnout nějakou službu (nepřijetí do práce, nepřijetí žádosti na úřadu, neobsloužení v baru) po zaujímání paternalistického přístupu (zacházení jako s dítětem, ponižující poučování) či cílené vyhýbání se kontaktu s členem rasizované skupiny (odstěhování se ze čtvrti, přehlášení dětí do jiné školy, přechod na druhou stranu ulice…).

② **Institucionální rasismus** je věcí politik, zákonů a administrativních opatření, které nerovně dopadají na různě rasizované skupiny. Samozřejmě i v tomto případě jsou politiky, zákony a opatření v konečném

důsledku dílem jednotlivých osob, nicméně jejich institucionalizovaná povaha z nich dělá něco víc. Zásadní je, že instituce mohou diskriminovat na základě „rasy“ přímo i nepřímo. Přímá diskriminace je definována předsudečným úmyslem; činnost institucí přímo sleduje zvýhodnění jedné skupiny na úkor druhé. Naproti tomu nepřímá diskriminace není nutně úmyslná. K tomu, abychom nějakou praxi označili za rasistickou, stačí „pouhé“ odhalení nerovnoměrných dopadů, které pomáhají upevňovat nerovné mocenské vztahy mezi rasizovanými skupinami. Činnost institucí (vlády, ministerstva, Správy uprchlických zařízení, policie atd.) lze tedy považovat za rasistickou tehdy, pokud ve výsledku zvýhodňuje jednu skupinu na úkor druhé. Jako příklad nepřímé institucionální diskriminace lze uvést policejní praxi, kdy jsou častěji kontrolováni a zastavováni příslušníci jedné skupiny než druhé. Jiným opatřením může být požadavek, aby zaměstnanci nenosili na hlavě pokrývku hlavy, což znevýhodňuje například Sikhy nebo Židy. Nerovně může dopadat také požadavek pronajímatelů týkající se počtu dětí, které lze v jimi pronajímaném bytě ubytovat, pokud některé skupiny mají průměrně větší počet dětí než jiné. Na druhé straně, pokud praktiky směřují k odstranění „rasového“ zvýhodnění jedné skupiny na úkor druhé, o rasismu zde mluvit nelze. Rasistickou taková činnost není tehdy, má-li zvýhodnění jedné skupiny na úkor druhých odstranit. Záleží na tom, zda praktiky rasistický systém podporují, nebo jej naopak nabourávají.

③ **Strukturální rasismus** bývá někdy zaměňován s institucionálním rasismem, protože oba shodně ukazují za horizont kontaktu dvou jedinců z různě rasizovaných skupin. Hlavní rozdíl můžeme spatřovat v tom, že ve strukturálním rasismu již nejde ani tak o fungování určitých institucí, jako spíše o nerovné rozdělení zdrojů a příležitostí mezi různými společenskými skupinami. Strukturou, o kterou se ve strukturálním rasismu jedná, je tedy společenská struktura. Jde o to, kdo v ní zaujímá jakou pozici, a jak se to projevuje v jeho přístupu ke zdrojům a životním šancím. Je-li společnost uspořádána tak, že některá rasizovaná skupina má k dispozici více zdrojů a příležitostí oproti jiné rasizované skupině, hovoříme o strukturálním rasismu. Například u evropských Romů je zdokumentováno jejich znevýhodnění v oblasti příjmu a majetku, vzdělání, přístupu k bydlení, zdraví a zkušeností s diskriminací a předsudečnými útoky. To znamená, že pokud se narodíte do romské rodiny, již tento samotný fakt zvyšuje pravděpodobnost, že vaši rodiče budou vydělávat méně než průměrní neromští rodiče, že vaše domácnost bude mít menší majetek než průměrná neromská domácnost atd. Jedná se o rozdíly statistické, které určují, s jak velkým znevýhodněním se kdo bude potýkat na základě příslušnosti k určité rasizované skupině. Kde se tato nerovnost vzala? Byla historicky vytvořena předchozí diskriminační činností jednotlivců a institucí. Z toho plyne, že i kdyby individuální a institucionální rasismy přestaly zničehonic dnes existovat, vliv z minulosti nashromážděného znevýhodnění bude stále ve společenské struktuře nějakou dobu patrný.